

Līdzfinansē
Eiropas Savienība

Nacionālais
attīstības plāns

Bērnu aizsardzības
centrs

mācību materiāls tematā

BĒRNA LĪDZDALĪBAS PRINCIPS

Saturs

Ievads	3
1. Līdzdalības princips lēmumu pieņemšanā, kas skar vai var skart bērnu atbilstoši bērna vecumam un briedumam	4
1.1. Bērna līdzdalības tiesiskais pamats	4
1.2. Līdzdalības principa būtiskākie komponenti	9
1.3. Vecāku vai citu likumisko pārstāvju loma bērna līdzdalības īstenošanā ..	10
1.4. Bērna informēšana	12
2. Bērna viedokļa uzklauššana – būtība, mērķi, metodes	14
3. Bērna līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesos, tostarp ģimenē, izglītības iestādē, pašvaldību un valsts līmenī	19
3.1. Bērna līdzdalība ģimenē	19
3.2. Bērna līdzdalība pašvaldībā	22
3.3. Bērna līdzdalība bērnu aprūpes iestādē	23
3.4. Bērna līdzdalība izglītības iestādē	24
3.5. Bērna līdzdalība pārrobežu nolaupīšanas lietās	25
Kopsavilkums	28
Ieteicamie informācijas avoti	30
Atbildes uz pašnovērtējuma jautājumiem	32

Ievads

Šajā tematā tiks aplūkotas trīs apakštēmas. Vispirms tiek aplūkots līdzdalības principa tiesiskais pamats to lēmumu pieņemšanā, kas skar vai var skart bērnu. Tajā tiks izvērtēta līdzdalības principa izcelsme un īstenošana nacionālajos tiesību aktos. Turpmāk tekstā tiks sīkāk apskatīti divi priekšnoteikumi bērna viedokļa noskaidrošanā: vecāku vai citu likumisko pārstāvju loma bērna līdzdalības īstenošanā un bērna informēšana par lietas apstākļiem.

Otrajā apakštēmā tiks aplūkoti bērna viedokļa uzklausišanas pamatprincipi un sniegti praktiski ieteikumi, kādā veidā lēmuma pieņēmējs var uzlabot bērnam iespēju izteikt savu viedokli.

Pēdējā sadaļā tiks veltīta bērna viedokļa uzklausišanas tiesiskiem apsvērumiem dažādās situācijās – ģimenē, izglītības iestādē, pašvaldības un valsts iestādē, kā arī vērtējot pārrobežas nolaupīšanas aspektus.

Mācību mērķi

1. Noskaidrot bērna līdzdalības principa konceptu un galvenos priekšnoteikumus tā īstenošanai.
2. Gūt teorētiskas un praktiskas iemaņas bērna viedokļa uzklausišanā.
3. Izskaidrot, kādā veidā tiek nodrošināta bērnu līdzdalība, pieņemot lēmumu, kas skar bērna intereses.

Šī temata apguvei būs nepieciešamas aptuveni 3 akadēmiskās stundas.

1. Līdzdalības princips lēmumu pieņemšanā, kas skar vai var skart bērnu atbilstoši bērna vecumam un briedumam

Šajā nodaļā vispirms tiks aplūkots bērnu līdzdalības tiesiskais pamats, lai vēlāk pievērstos praktiskiem apsvērumiem, kas būtu noteikti jāņem vērā, lai īstenotu bērna līdzdalību – vēl pirms bērna viedokļa noskaidrošanas.

1.1. Bērna līdzdalības tiesiskais pamats

ANO [Bērnu tiesību konvencijas](#) 12. pants ir unikāls cilvēktiesību līguma noteikums, kas nosaka bērnu juridisko un sociālo statusu, kuriem, no vienas puses, nav pieauguša cilvēka autonomijas, (pilnas tiesību rīcībspējas), bet, no otras puses, kuri ir tiesību subjekti.¹ Lai arī parasti lēmumus par bērnu pieņem viņa vecāki, vai citi likumiskie pārstāvji, ANO [Bērnu tiesību konvencijas](#) 12.pants paredz valsts pienākumu nodrošināt, ka bērns līdzdarbojas jautājumos, kas viņu skar, nodrošinot bērna tiesības būt par tiesisko attiecību dalībnieku. Panta 1. punkts paredz, ka ikvienam bērnam, kas ir spējīgs formulēt savu viedokli, ir tiesības to brīvi paust visos jautājumos, kas viņu skar, turklāt bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei. Panta 2. punktā īpaši norādīts, ka bērnam ir jādod iespēja tikt uzklaštam jebkādā ar viņu saistītā tiesvedībā un administratīvā procesā vai nu tieši, vai ar pārstāvja vai attiecīgas iestādes starpniecību, ievērojot attiecīgās valsts tiesību aktu procesuālās normas.

ANO Bērnu tiesību komiteja savā pirmajā sesijā 1991. gada 15. oktobrī uzsvēra ANO [Bērnu tiesību konvencijas](#) vispārējos principus, pēc kuriem jāvadās, interpretējot un piemērojot ANO Bērnu tiesību konvencijas normas: **diskriminācijas aizliegums** (2. pants), bērna **vislabāko interešu ievērošana** (3. pants), tiesības **uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību** (6. pants), tiesības **paust savu viedokli un tikt uzklaštam** (12. pants).²

Kopš 1989. gada, kad ANO [Bērnu tiesību konvencija](#) tika pieņemta, princips “bērna tiesības uz viedokli” ir evolucionējis līdz principam “bērna tiesības uz līdzdalību”, lai gan 12. pantā šis termins nemaz nav izmantots. Šis termins ir attīstījies, un šobrīd tiek plaši

izmantots, lai raksturotu procesus, kas ietver informācijas apmaiņu un tāda dialoga uzturēšanu starp bērnu un pieaugušo, kura pamatā ir abpusēja cieņa un kurā bērni var uzzināt, kādā veidā gan viņu, gan pieaugušo viedoklis tiek kopīgi saskaņots.³

Arī [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#) paredz bērna līdzdalības principa ieviešanu. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta pirmo un otro daļu bērna tiesību aizsardzības princips nosaka, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir prioritāras un visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes, prioritāri ir jānodrošina bērna tiesības un intereses. Taču, lai bērnu intereses tiktu ņemtas vērā pilnībā, ir nepieciešams nodrošināt bērna līdzdalību visos procesos un jautājumos, kas tiešā vai netiešā veidā skar viņa intereses un tiesības. 11.11.2021. tika veikti [grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā](#), kas precizēja bērna labāko interešu saturu, tajā paredzot, ka, nosakot bērna labākās intereses, ir nepieciešams tiekties uz bērna situācijas ilgtspējīgu risinājumu atbilstoši situācijai, ņemot vērā, cik lielā mērā veicamie pasākumi nodrošina **bērna līdzdalību ar viņu saistītu lēmumu pieņemšanas procesos un bērna viedokļa uzklaušīšanu un ievērošanu atbilstoši bērna vecumam, briedumam un spējai viedokli formulēt**. Savukārt [Bērnu tiesību aizsardzības likuma](#) 13. panta trešā daļa paredz, ka jebkurās jomās, kas skar bērna intereses, bērna viedoklim veltāma pienācīga vērība atbilstoši viņa vecumam un briedumam.

ANO Bērnu tiesību komiteja mudina **neīstenot simboliskas pieejas**, kas dod iespēju bērnam tikt uzklaušītam, bet pienācīgi neņem vērā viņa viedokli. Pieaugušo manipulācijas ar bērniem – piemēram, radot situācijas, kurās viņiem nosaka, ko viņi drīkst teikt, vai radot risku, ka bērna līdzdalība var radīt viņam kaitējumu – nav ētiska prakse, un šādu praksi nevar uzskatīt par ANO [Bērnu tiesību konvencijas](#) 12. panta īstenošanu. Lai līdzdalība būtu efektīva un jēgpilna, tā jāsaprot kā process, nevis kā viens atsevišķs gadījums. Visiem procesiem, kuros tiek uzklaušīts vai piedalās bērns, ir jābūt pārredzamiem, uz brīvprātības principa balstītiem, cieņpilniem un bērniem draudzīgiem.⁴

- Bērnu līdzdalības veicināšana jau bērna agrīnā vecumā var veicināt bērnu sadarbību ar pieaugušajiem un mazināt iespējamus konfliktus starp bērniem un pieaugušajiem.
- Bērna līdzdalības trūkumu nedrīkst pamatot ar to, ka bērni paši neizrāda iniciatīvu, jo vecāku kā bērna dabisko aizbildņu un citu likumisko pārstāvju pienākums ir sagatavot bērnu patstāvīgai dzīvei sabiedrībā, pēc iespējas respektējot viņa individualitāti, ievērojot spējas un intereses.⁵

1. tabula. Tiesību aktu piemēri, kas Latvijā garantē bērna līdzdalību

Tiesību akts	Būtība
<p>Bērnu tiesību aizsardzības likuma 20. panta otrā daļa:</p> <p><i>Bērnām tiek dota iespēja tikt uzklausi tam jebkādas ar viņu saistītās iztiesāšanas vai administratīvās procedūras vai nu tieši, vai ar sava likumiskā pārstāvja vai attiecīgas institūcijas starpniecību.</i></p>	<p>Uzliek pienākumu tiesnesim vai iestādes administratīvā procesa vadītājam noskaidrot bērna viedokli lietās, kas skar bērna intereses. Taču viedokļa noskaidrošana var notikt pastarpināti.</p>
<p>Bērnu tiesību aizsardzības likuma 13. panta trešā daļa:</p> <p><i>Bērnām ir tiesības piedalīties pašpārvaldē izglītības, kultūras un sporta jomā. Jebkurās citās jomās, kas skar bērna intereses, bērna viedoklim veltāma pienācīga vērība atbilstoši viņa vecumam un briedumam.</i></p>	<p>Nosaka bērna īpašo lomu, līdzdarbojoties izglītības, kultūras un sporta jomā.</p>
<p>Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta ceturrtās daļas 2.punkts:</p> <p><i>izvēloties ārpusģimenes aprūpes veidu, vērā ņemams arī bērna viedoklis.</i></p>	<p>Uzliek par pienākumu bāriņtiesas amatpersonām noskaidrot bērna viedokli, pirms pieņemt lēmumu par bērnam piemērotāko ārpusģimenes aprūpes veidu.</p>
<p>Bērnu tiesību aizsardzības likuma 70. panta otrās daļas pirmais teikums:</p> <p><i>Bērnām pašām un citām personām ir tiesības vērsties pēc palīdzības bērna tiesību aizsardzības institūcijās un citās valsts un pašvaldību institūcijās, un šīs institūcijas ikvienā gadījumā veic likumā paredzētās darbības pārkāpuma, ja tāds tiek konstatēts, novēršanai,</i></p>	<p>Bērnām ir tiesības izmantot tiesību aizsardzības sistēmu, savukārt institūciju pienākums ir sniegt atbalstu un palīdzību bērnam, īstenojot šīs tiesības.</p>

<p><i>kā arī atbalsta un palīdzības sniegšanai bērnam.</i></p>	
<p>Bērnu tiesību aizsardzības likuma 70. panta otrās daļas otrais teikums: <i>Bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citu tādu iestāžu vadītājiem, kurās uzturas bērni, ir pienākums noteikt bērnu sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas kārtību un padarīt to bērniem zināmu un pieejamu.</i></p>	<p>Saskaņā ar Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentār Nr. 12 bērnu sūdzību vai citu priekšlikumu iesniegšana un pienācīga izskatīšana ir viens no komponentiem, kas ir būtisks, lai tiktu īstenota bērna tiesība tikt uzklautam saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvencijas 12. pantu⁶</p>
<p>Bērnu tiesību aizsardzības likuma 17.pants <i>Bērnam ir tiesības pašam vai ar savu likumīgo pārstāvju starpniecību piedalīties bērna tiesību aizsardzības programmu izstrādāšanā un īstenošanā.</i></p>	<p>Bērnu tiesību aizsardzības likuma 66.panta pirmajā daļā noteikts, ka pašvaldība īsteno bērna tiesību aizsardzības programmu pašvaldības administratīvajā teritorijā. Pašvaldība var uzlabot programmas izstrādi, ja uzklauts bērnu viedokli.</p>
<p>Civilprocesa likuma 644.¹⁹ panta, kas attiecas uz lietu par bērna pretiesisku pārvietošanu pāri robežai uz Latviju vai aizturēšanu Latvijā pieteikumu izskatīšanu, pirmās daļas otrais teikums: <i>Tiesas sēdē uzaicina piedalīties bāriņtiesas pārstāvi, kā arī noskaidro bērna viedokli, ja bērns ir spējīgs to formulēt, ņemot vērā viņa vecumu un brieduma pakāpi.</i></p>	<p>Ja bērns ir spējīgs formulēt viedokli, uzliek tiesai pienākumu noskaidrot bērna viedokli lietās, kas skar bērna pretiesisku pārvietošanu pāri robežai.</p>
<p>Hāgas konvencijas par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem 13. panta otrā daļa: <i>Tiesa vai administratīvā iestāde var atteikties dot rīkojumu par bērna atgriešanos, ja tai kļūst zināms, ka bērns iebilst pret atgriešanos un ir sasniedzis attiecīgu vecumu un brieduma pakāpi, lai spētu atbildēt par saviem uzskatiem.</i></p>	<p>Ja bērns iebilst par atgriešanos iepriekšējās mītnes zemē un viņa vecums un briedums ir atbilstošs, lai bērna viedokli ņemtu vērā, tiesa tikai uz šādā apstākļa pamata var izdot atteikumu izdot bērnu. ! Konvencijas panta daļas latviskais tulkojums nav precīzs, jo bērns nevar juridiski “atbildēt par saviem uzskatiem”. Precīzāk būtu: “ja viņš ir sasniedzis atbilstošu vecumu un brieduma pakāpi, lai ņemtu vērā viņa viedokli”.⁷</p>
<p>Administratīvā procesa likuma 21. panta par privātpersonas administratīvi procesuālo rīcībspēju otrā daļa:</p>	<p>Bērns, kurš sasniedzis 15 gadu vecumu, var līdzdarboties administratīvajā procesā nepastarpināti. Ja bērns nav sasniedzis 15</p>

<p><i>Tās fiziskās personas procesuālās tiesības, kura nav sasniegusi 15 gadu vecumu vai kuras rīcībspēju ierobežojusi tiesa, īsteno šīs personas likumiskais pārstāvis. Ja likumisko pārstāvju savstarpējās intereses vai likumisko pārstāvju un nepilngadīgās personas intereses ir atšķirīgas un ja tiesa atzīst to par lietderīgu, tā par nepilngadīgās personas pārstāvi var iecelt citu personu, izprasot bāriņtiesas viedokli (..).</i></p>	<p>gadu vecumu, tad viņa administratīvi procesuālo rīcībspēju īsteno viņa likumiskie pārstāvji (parasti – vecāki), taču, ja bērna un viņa likumiskā pārstāvja intereses ir atšķirīgas, pastāv kārtība, kādā nodrošināt bērna līdzdalību.</p>
<p><u>Pacientu tiesību likums</u> 13. panta par nepilngadīga pacienta tiesībām pirmā un otrā daļa:</p> <p><i>(1) (..) Nepilngadīgam pacientam ir tiesības tikt uzklautam un atbilstoši savam vecumam un briedumam piedalīties ar ārstniecību saistītā lēmuma pieņemšanā.</i></p> <p><i>(2) Nepilngadīga pacienta (no 14 gadu vecuma) ārstniecība ir pieļaujama, ja saņemta viņa piekrišana (..).</i></p> <p><i>(3) Ja nepilngadīgs pacients (no 14 gadu vecuma) atsakās dot savu piekrišanu ārstniecībai, bet ārsts uzskata, ka ārstniecība ir šā pacienta interesēs, piekrišanu ārstniecībai dod nepilngadīgā pacienta likumiskais pārstāvis.</i></p> <p><i>(4) Nepilngadīgam pacientam ir tiesības saņemt no ārstniecības personas savam vecumam un briedumam saprotamu informāciju.</i></p>	<p>Bērns var patstāvīgi līdzdarboties savā ārstniecībā no 14 gadu vecuma, sniedzot savu piekrišanu vai atteikumu ārstniecībai (izņēmuma gadījumos, ārsts var prasīt piekrišanu bērna likumiskajam pārstāvim). Bērnā, kuram ir mazāk par 14 gadiem, ir tiesības tikt uzklautam.</p>
<p><u>Fizisko personu datu apstrādes likums</u></p> <p><i>33. pants. Nosacījumi bērna piekrišanai attiecībā uz informācijas sabiedrības pakalpojumiem.</i></p> <p><i>Ja atbilstoši datu regulas 8. pantam informācijai sabiedrības pakalpojumu tiešai sniegšanai ir nepieciešama datu subjekta piekrišana, bet datu subjekts ir bērns, viņa</i></p>	<p>Bērns var līdzdarboties digitālajā sfērā patstāvīgi no 13 gadu vecuma vai arī pirms tam ar vecāka vai likumiskā pārstāvja starpniecību, izņemot gadījumus, kad bērns ir jāaizsargā no kaitīga satura.⁸</p>

<i>piekrišana ir uzskatāma par pamatu datu apstrādei un viņa datu apstrāde ir likumīga, ja bērns ir vismaz 13 gadus vecs vai ja attiecībā uz bērnu, kurš vēl nav sasniedzis 13 gadu vecumu, piekrišanu ir devis viņa vecāks vai likumiskais aizbildnis.</i>	
Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumi Nr. 667 " Adopcijas kārtība ": 7. <i>Adoptējamā bērna piekrišanu adopcijai, ja viņš sasniedzis 12 gadu vecumu, noformē atbilstoši šo noteikumu 2. pielikumam.</i> 8. <i>Ja adoptējamais bērns ir jaunāks par 12 gadiem, bāriņtiesa viņa atrašanās vietā veic pārrunas ar adoptējamo bērnu un noskaidro viņa viedokli, kā arī noformē sarunas protokolu.</i>	Bērnu, kurš vecāks par 12 gadiem, nevar adoptēt bez viņa piekrišanas. Bērnus, kuri jaunāki par 12 gadiem, var adoptēt, ja pirms tam ir noskaidrots bērna viedoklis.

1.2. Līdzdalības principa būtiskākie komponenti

Kad runājam par bērna līdzdalību, saprotam, ka tā atšķiras no pieaugušo līdzdalības. Lai gan nacionālie, gan starptautiskie akti paredz arī pieaugušo cilvēku tiesības uz līdzdalību, viņu līdzdalības īstenošanai netiek veltīti tik daudzi aizsardzības pasākumi, kādi tiek paredzēti bērniem. Tas ir tāpēc, ka bērni ir nepārtrauktā attīstības procesā, kura laikā viņu līdzdalības īstenošana sākas kā gandrīz neiespējama (zīdaiņu vecumā), līdz attīstās līdzvērtīgai pieaugušo līdzdalībai (sasniedzot pilngadību). Tādēļ, izvērtējot bērna līdzdalību lēmumu pieņemšanā, pirms tiek noskaidrots bērna viedoklis, ir jāizvērtē divi būtiski aspekti:

- vecāku vai citu likumisko pārstāvju loma bērna līdzdalības īstenošanā;
- bērna informēšana par izskatāmo jautājumu (par lietas apstākļiem).

Parasti tiek uzskatīts, ka bērna līdzdalības pamatā ir bērna viedokļa noskaidrošana, taču, lai ņemtu vērā bērna viedokli, vispirms ir jāizvērtē vecāku vai citu likumisko pārstāvju loma bērna līdzdalības īstenošanā, pēc tam jāvērtē bērna vecums un briedums, kas ietekmē, kādu informāciju bērns ir saņēmis, var saņemt un drīkst saņemt, kā arī jāpievērš uzmanība tam, kādu lomu lēmumu pieņemšanā bērns var ieņemt. Tikai izvērtējot šos abus komponentus, var pievērsties bērna viedokļa noskaidrošanā, lai bērna līdzdalība lēmuma pieņemšanā būtu

pilnīga. Šajā apakšnodaļā apskatīsim šos komponentus. Savukārt bērna viedokļa jautājumam tiks veltīta otrā apakštēma.

1.3. Vecāku vai citu likumisko pārstāvju loma bērna līdzdalības īstenošanā

Dalībvalstīm, veidojot [ANO Bērnu tiesību konvencijas](#) saturu, bija svarīgi panākt līdzsvaru starp vecāku tiesībām un bērna attīstošajām spējām.⁹ Tādējādi ANO [Bērnu tiesību konvencija](#), ņemot vērā tās 3., 5. un 18. pantu centrē bērna tiesības ap vecāku tiesībām. ANO [Bērnu tiesību konvencijas](#) 18. panta pirmā daļa nosaka, ka vecāki vai citi likumiskie pārstāvji ir galvenās personas, kas atbildīgas par bērna audzināšanu un attīstību un viņu galvenais pienākums ir gādāt par bērna interesēm. ANO [Bērnu tiesību konvencijas](#) 5. pants nosaka, ka dalībvalstis respektē vecāku vai – ja to nosaka vietējās paražas – paplašinātās ģimenes vai kopienas, aizbildņu vai citu tiesiski atbildīgo personu atbildību, tiesības un pienākumus nodrošināt ikvienam bērnam viņa attīstības pakāpei atbilstošu palīdzību un padomus šajā ANO Bērnu tiesību konvencijā atzīto tiesību izmantošanā. Savukārt ANO [Bērnu tiesību konvencijas](#) 3. panta pirmā un otrā daļa paredz valsts pienākumu nodrošināt ikvienam bērnam viņa interešu aizsardzību, ņemot vērā viņa vecāku vai aizbildņu tiesības un pienākumus, un šajā nolūkā veic visus attiecīgos likumdošanas un administratīvos pasākumus.

Taču nevajadzētu pieņemt, ka bērnu tiesību centrēšana ap vecāku tiesībām ir veikta tikai, lai nodrošinātu vecāku tiesības lemt par savu bērnu. Lai pilnībā īstenotu savas pilsoniskās un politiskās tiesības, bērnam ir jābūt spējīgam īstenot savas tiesības. Bērniem sākotnēji iztrūkst un tikai ar laiku attīstās spēja ne tikai īstenot savas tiesības, bet tās arī pieprasīt.¹⁰ Bērna rīcības spējas pakāpeniski attīstās no dzimšanas līdz pilngadības sasniegšanai. Konvencija ir padarījusi vecākus vai citus likumiskos pārstāvjus par neaizstājamiem bērnu tiesību nodrošināšanai.

Arī Latvijas tiesību akti uzsver vecāku lomu bērnu līdzdalībā. [Bērnu tiesību aizsardzības likuma](#) 5. panta pirmās daļas 1.punkts nosaka, ka bērna tiesību aizsardzību nodrošina bērna vecāki (adoptētāji), audžuģimene un aizbildņi. Šī likuma 24. panta otrā daļa nosaka, ka vecāku pienākums ir sagatavot bērnu patstāvīgai dzīvei sabiedrībā, pēc iespējas respektējot viņa individualitāti, ievērojot spējas un intereses.

Tādējādi bērna vecāki nodrošina, ka bērns, kamēr viņam pilnībā nav attīstījušās spējas veikt to patstāvīgi, ne tikai spēj izmantot savas tiesības, bet arī spēj tās pieprasīt. Bērna līdzdalība bez atbilstoša bērna vecāku atbalsta nav iespējama. Šis apsvērums jāņem sevišķi vērā attiecībā uz bez vecāku gādības palikušajiem bērniem. Bez vecāku gādības palikušo bērni nokļūst īpaši ievainojamā stāvoklī un valsts pienākums ir nodrošināt šo bērnu īpašu aizsardzību. Īpaši aizsardzību bērniem, kuri ir palikuši bez vecāku gādības paredz arī Latvijas Republikas Satversmes 110.pants.

Latvijas tiesiskā sistēma paredze vairākus risinājumus kā bērnam, kurš ir palicis bez vecāku gādības, nodrošināt atbilstošu ārpusģimenes aprūpi. Prioritāri bērnam saskaņā ar [Civillikuma](#) 222.pantu ieceļams aizbildnis. Saskaņā ar [Civillikuma](#) 252.pantu aizbildņi atvieto bērnam vecākus. Tādējādi aizbildnim ir pienākums nodrošināt bērna līdzdalību. Saskaņā ar [Civillikuma](#) 235. un 236.pantu aizbildņi ir jāizvēlas vispirms no viņu tuvākajiem radniekiem, no kuriem bāriņtiesa izrauga piemērotākos, bet, ja starp bērna radniekiem neatrod atbilstošu aizbildni, vai ja bērnam nemaz nav radnieku, aizbildņus ieceļ bāriņtiesa no citu personu vidus. Ja kāda no likuma 235. un 236.pantā minētajām personām nevar uzņemties aizbildnību, bāriņtiesa lemj par citu ārpusģimenes aprūpes veidu. Cits ārpusģimenes veids (bērnu aprūpes iestāde vai audžuģimene) var apgrūtināt bērna līdzdalības nodrošināšanu, jo bērna likumiskais pārstāvis (persona, kura pildīs bērna aizbildņa pienākumu) var nebūt persona, kas ikdienā nodrošina bērna aprūpi. Saskaņā ar [Bāriņtiesu likuma](#) 35.panta otro daļu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā ievietota bērna aizbildņa pienākumus pilda šīs institūcijas vadītājs. Savukārt [Bāriņtiesas likuma](#) 17.panta 10. punkts paredz, ka bāriņtiesa pārstāv audžuģimenē ievietota bērna personiskās un mantiskās intereses un tiesības. Šajos gadījumos bērna līdzdalības nodrošināšanas pienākums gulstas gan uz bērna likumisko pārstāvi (bērnu aprūpes iestādes vadītājs vai bāriņtiesa), gan arī uz tām personām, kuras faktiski aprūpē bērnus.

Lēmuma pieņēmējiem, noskaidrojot bērna, kurš ir palicis bez vecāku gādības, viedokli, ir jāizvērtē bērna ārpusģimenes aprūpes veids un to, vai un kā tas ietekmē bērna spējas izteikt savu viedokli un līdzdarboties lēmuma pieņemšanā. Apstāklis, ka bērnam kādu laiku vai ilgstoši

nav bijis atbildīgu vecāku vai citu likumisko pārstāvju, kas palīdzētu viņam īstenot savu līdzdalību jautājumos, kas viņu skar, var ietekmēt bērna spējas paust savu viedokli.

1.4. Bērna informēšana

Bērna spēja līdzdarboties lēmumu pieņemšanā nav iespējama, ja bērns nav informēts par lietas būtiskākajiem apstākļiem. Tikai gadījumos, kad bērns pilnībā apzinās ne tikai iespējamā lēmuma tūlītējās sekas, bet arī spēj izvērtēt ilgtermiņa ietekmi, ko šāds lēmums nozīmētu viņa attīstības potenciālam, bērns varētu sniegt savu piekrišanu konkrētam lēmumam. Taču būtiski ir saprast, ka bērns sava vecuma un brieduma dēļ nav spējīgs saprast un tādējādi būt informēts par pilnībā visiem izskatāmas lietas apstākļiem. Dažos gadījumos bērnam šādu informāciju nemaz nedrīkst sniegt, jo tas var ietekmēt viņa psihisko un emocionālo stāvokli (piemēram, lietās par vecāku aizgādību) vai tikumību. Tādēļ lēmuma pieņemējam ir būtiski saprast, ka bērna viedokļa noskaidrošanas mērķim nevajadzētu būt, lai bērns sniedz atbildi, kādu lēmumu pieņemt. Lēmuma pieņemšanas atbildību nevar uzlikt uz bērnu. Taču bērns lēmuma pieņemējam var sniegt būtisku informāciju, kas var palīdzēt pieņemt piemērotāko lēmumu.

Lēmuma pieņemējiem pirms lēmšanas, kādā mērā nodrošināt bērna līdzdalību, vispirms ir jāizvērtē, vai bērnam ir pieejams par viņu atbildīgs pieaugušais, kurš atbilstoši sekmē bērna spēju līdzdarboties:

- *Vai šis pieaugušais darbojas bērna interesēs?*
- *Vai vecāka intereses konkrētās lietas iznākumā nav pretrunā ar bērna interesēm?*
- *Vai bērnam ir nodrošinātas visas viņam ar likumu piešķirtās procesuālās tiesības?*
- *Vai ir nepieciešams meklēt sevišķo aizbildni, kas var nodrošināt bērna intereses?*

Atbildot un atbilstoši reaģējot uz visiem šiem jautājumiem, lēmuma pieņemējs var pievērsties bērna informēšanai par procesu:

- *Vai par bērnu atbildīgais pieaugušais – likumiskais pārstāvis, ir pienācīgi informējis bērnu par lietas apstākļiem?*
- *Vai bērnam sniegtā informācija ir objektīva?*
- *Cik daudz informācijas bērns sava vecuma un brieduma dēļ spēj saņemt un uztvert par konkrēto lietu?*

- *Vai ir pareizi un atbilstoši likt bērnam sniegt atbildes par sev piemērotāko lēmumu konkrētajā lietā?*

Tikai izvērtējot šos abus aspektus, gan atbildīgā pieaugušā klātbūtni, gan arī bērna spēju būt informētam par lietas būtiskiem apstākļiem, lēmuma pieņēmējs var būt pietiekoši sagatavots, lai pievērstos bērna līdzdalības būtiskākajām komponentam – bērna viedoklim. Nākamā apakštēma apskatīs bērna viedokļa noskaidrošanas mehānismu.

Pašnovērtējuma jautājumi

1. Miniet divus piemērus, kurās bērnam saskaņā ar nacionālajiem tiesību aktiem ir tiesības līdzdarboties lēmuma pieņemšanā!
2. Izvērtējiet, kāda loma šajos gadījumos ir vecākiem un kāda loma ir bērna informēšanai par lietas būtiskākajiem apstākļiem?

2. Bērna viedokļa uzklauššana – būtība, mērķi, metodes

Lai tiktu nodrošināta bērna līdzdalība, bērna viedokļa uzklaušanai ir jāpilda četri pamatprincipi.¹¹

- Vai bērnam ir **pieejama vieta**, kur bērns var izteikties (domāta gan piemērota fiziskā telpa, gan arī bērnam piemērotas vides radīšana – bērnam ir atvēlēts laiks netraucēti tikt uzklauštam, kā arī tiek iepriekš sagatavots un nodrošināts, ka bērns var izmantot radīto vidi).
- Vai bērnam ir **ļauts izteikties un viņa viedoklis tiek cienīts** (vai bērns ir mācīts izteikt savu viedokli, vai viņš apzinās sava viedokļa nozīmīgumu).
- Vai ir **pieejama auditorija**, kura ir gatava bērna viedokli uzklaušīt (vai ir noteikti konkrēti mērķi bērna viedokļa noskaidrošanai, vai tiek apzināts bērna viedokļa nozīmīgumus).
- Vai bērna **viedoklis tiek pienācīgi ņemts vērā** un tas ietekmēs pieņemtos lēmumus (atgriezenisko saiti, ko saņem bērns pēc tam, kad ir izteicis savu viedokli un, pamatojoties uz to, ir pieņemts lēmums).

Skaidrojot bērna viedokli, ir būtiski ņemt vērā bērna vecumu un brieduma pakāpi. Ievērojot visus četrus bērna viedokļa noskaidrošanas pamatprincipus – nodrošinot bērnam labvēlīgu vietu, ļaujot viņam izteikties, uzklaušot viņu, kā arī ņemot vērā viņa viedokli, – lēmuma pieņēmējs var vadīties pēc četrām līdzdalības pakāpēm. Katra nākamā līdzdalības pakāpe nodrošina aizvien lielāku bērna līdzdalību. 2. tabulā ir apskatāmas bērna viedokļa noskaidrošanas līdzdalības pakāpes. Bērnam pieaugot, bērns var īstenot aizvien aktīvāku līdzdalības lomu. Tas, cik bērns ir spējīgs ietekmēt lēmuma saturu, ir atkarīgs ne tikai no konkrētā bērna vecuma vai brieduma, bet arī no konkrētās lietas apstākļiem. Lēmuma pieņēmējam vienmēr jāatceras, ka viņš nevar nodot savu atbildību par lēmuma pieņemšanu bērnam.

2. tabula. Bērna viedokļa noskaidrošanas līdzdalības pakāpes¹

Bērna viedoklis netiek ņemts vērā (indikatīvi 0–2 gadi)	Bērna viedoklis nav noskaidrots.
No bērna tiek saņemta nepieciešamā informācija (indikatīvi 3–11 gadi)	Lēmuma pieņēmējs konsultējas ar bērnu, uzzina bērna viedokli, kā arī informāciju, kas nepieciešama, lai pieņemtu lēmumu. Bērns pats nepiedalās lēmuma svarīgāko apstākļu izvērtēšanā.
Notiek sadarbība ar bērniem (indikatīvi 12–15 gadi)	Bērns līdzdarbojas ar lēmuma pieņēmēju un kopīgi meklē optimālāko risinājumu.
Bērnu vadīta un iniciēta dalība (indikatīvi 16–18 gadi)	Bērns pats iniciē un vada savu līdzdalību (ar pieaugušā palīdzību).

Bērnu vecums ir būtisks, domājot par praktiskiem paņēmieniem, kā noskaidrot bērna viedokli. 3. tabula sniedz dažus praktiskus ieteikumus sarunā ar bērniem.

3. tabula. Praktiski ieteikumi sarunā ar bērniem

Bērni vecumā 3–12	Bērni vecumā 13–18
Jautāiet bērnam, kur un kādā veidā viņš vēlētos sarunāties. Iespējams, bērns labprātāk savu viedokli paustu rakstveidā	
Informējiet bērnu par sarunas mērķi, sniedziet viņam atbilstoši viņa vecumam pamata informāciju, lai viņš būtu spējīgs orientēties sarunas tematā un saprastu, kas tieši no viņa tiek sagaidīts. Bērns ir jāinformē par viņa tiesībām, tai skaitā par tiesībām atteikties paust savu viedokli. Ņemiet vērā, ka bērns varbūt iepriekš ir maldināts par tikšanās mērķi vai izskatāmā jautājuma iespējamiem risinājumiem. Varbūt bērnam tiek apgalvots, ka viņš nonāks bērnu aprūpes iestādē, ja sniegs “nepareizas atbildes”.	
Centieties nodrošināt, ka jūs sēžat ar bērnu vienā acu līmenī.	

¹ Tabulā ietvertais vecumu iedalījums jāvērtē orientējoši, lēmuma pieņēmējam atkarībā no lietas apstākļiem un (vai) bērna brieduma vai izskatāmā jautājuma pašam jāizvērtē, kāda bērna līdzdalības pakāpe būtu jāīsteno lēmuma pieņemšanā. Šajā tabulā vecuma iedalījums ir izveidots, balstoties uz pieņēmumu, ka bērns verbāli sāk izteikties sākot no 3 gadu vecuma un izvērtējot Latvijas tiesību aktus (sākot no 12 gadu vecuma bērns var atsevišķos jautājumos pieņemt lēmumu (piemēram, sniegt piekrišanu adopcijai); no 16 gadu vecuma bērnam iestājas dzimumbriedums un atsevišķos izņēmuma gadījumos bērnu var izsludināt par pilngadīgu (Civillikuma 220.pants).

<p><i>Nerunājiet ar bērnu, stāvēt kājās vai sēžot uz augsta krēsla!</i></p>	
<p>Var izmantot radošus risinājumus (zīmējumi, iztēles jautājumi, lomu spēles), lai mazinātu satraukumu maziem bērniem.</p> <p><i>Jāatceras, ka sarunās ar bērniem, izmantojot “zīmēšanas” rīkus vai lomu spēles, tie tiek izmantoti, lai mazs bērns justos ērtāk un nebūtu satraukts. Noteikti jāizvairās no “terapeitiskiem zīmējumiem”, kas mērķēti, lai noskaidrotu bērna izjūtas par lietas apstākļiem. Tāpat arī šie zīmējumi vai spēles laikā iegūtā informācija nevar kalpot kā bērna viedokļa avots.</i></p> <p><i>Izmantojot zīmēšanu vai spēles, jāvērtē, vai tas netraucē bērnam koncentrēties uz lietai būtiskiem jautājumiem. Tādā gadījumā aktivitāte jāpārtrauc un jāfokussē uzmanība uz būtisko.</i></p>	<p>Cieniet bērna pieaugošo vecumu – jo vecāks bērns, jo nopietnāk un līdzvērtīgāk ar viņu ir jārunā. Tomēr atcerieties, ka tie joprojām ir bērni. Nesniedziet viņiem informāciju, kas varētu viņiem kaitēt.</p> <p><i>Pat tad, ja bērns ir pieaudzis, viņu joprojām nevajadzētu iesaistīt vecāku vai tuvinieku savstarpējā konfliktā. Nenosodiet un nejokojiet par bērna tuvinieka rīcību, pat tad, ja bērns to iniciē.</i></p>
<p>Ievērojiet privātās un arī profesionālās robežas starp sevi un bērnu. Cieniet bērna privātumu un neuzdodiet privātus jautājumus, kuri nav nepieciešami konkrētajam mērķim.</p> <p><i>Ja jums ir zināmi apstākļi, kas nav attiecināmi uz konkrēto lietu, vai arī jūs līdzdarbojaties citā ar bērnu saistītā lietā, centieties saglabāt robežas un neizjautāt bērnu par daudz.</i></p> <p><i>Ja sarunas laikā jums ir aizdomas, ka pret bērnu, iespējams, ir noticis tiesību pārkāpums, ziņojiet par to².</i></p>	
<p>Neapsoliet bērnam to, ko nevarat izpildīt. Esiet atklāts par savām bažām un viedokli, kas attiecas uz lietas apstākļiem (vienmēr ņemot vērā bērna vecumu un briedumu). Nemelojiet bērnam.</p> <p><i>Nesakiet bērnam, ka neviens neuzzinās par jūsu sarunu, ja vien tiešām varat to garantēt.</i></p>	

² Bērnu tiesību aizsardzības likuma 73.pants.

Nelieciet bērnam pieņemt lēmumus, kurus viņš sava vecuma vai lietas apstākļu dēļ nav spējīgs pieņemt. Atcerieties, lai arī bērna līdzdalība ir svarīga, bērns nevar uzņemties pieaugušā atbildību, kas izriet no lēmuma pieņemšanas.

Ja vien iespējams, centieties izvairīties no tāda jautājuma uzdošanas kā “Pie kura vecāka tu gribētu dzīvot?”. Jūs varat citos veidos noskaidrot, kā bērns saprotas ar katru vecāku atsevišķi un kur viņš labprāt turpinātu dzīvot.

Ņemiet vērā bērna pagātni un dzīves pieredzi, kā arī jums zināmos lietas apstākļus un esiet uzmanīgi, kad sākat runāt par bērnam sensitīviem jautājumiem. Vienmēr padomājiet, kā jūsu jautājums tiks uztverts kontekstā. Nejautājiet neko lieku, kas varētu nevajadzīgi traumēt bērnu.

Starp bērnu tiesību aizsardzības specialistiem pastāv mīts, ka “ņemt vērā bērna viedokli” nozīmē “izpildīt bērna subjektīvās vēlmes”. No šī pārpratuma rodas divas kļūdainas pieejas bērna viedokļa noskaidrošanā. Pirmkārt, no bērna tiek gaidīts, ka tas sniegs lēmuma pieņemējam atbildi par to, kāds lēmums viņam būtu jāpieņem. Otrkārt, ja lēmuma pieņemējs uzskata, ka bērna viedoklis neatbilst bērna interesēm, tad bērna viedoklis nav jāņem vērā. Abi pieņēmumi ir aplami. Ņemt vērā bērna viedokli nozīmē nodrošināt bērna tiesisko līdzdalību lēmuma pieņemšanā un šis viedoklis vienmēr ir jāņem vērā. Gan ANO [Bērnu tiesību konvencija](#)³, gan arī [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#)⁴ neparedz izņēmumus, kad bērna viedokli varētu neņemt vērā. Tas būtu jāņem vērā vienmēr, lai pieņemtu bērna interesēm pamērotāko lēmumu.

Ņemiet vērā, ka bērna intereses un bērna viedoklis nav viens un tas pats!

Latvijas Republikas [Augstākā tiesa ir norādījusi](#):

“Bērna intereses, vērtējot objektīvi, var nesakrist ar bērna paša vēlmēm jeb viņa subjektīvo viedokli. Bērna viedoklis ir jāvērtē, ņemot vērā ne tikai bērna vecumu, bet arī viņa individuālās personības iezīmes, uztveres īpatnības un viedokļa paušanas apstākļus, tostarp, vai bērna viedokli nav ietekmējušas citas personas. Jo ilgāk bērnam nav iespējams nodibināt kontaktu ar vienu vecāku, jo neobjektīvāks var kļūt bērna viedoklis.”¹²

³ Konvencijas 12.pants nosaka dalībvalstu pienākumu bērna viedoklim pievērst pienācīgu uzmanību.

⁴ BTAL 13.panta trešā daļa nosaka pienākumu bērna viedoklim veltīt pienācīgu vērību.

Pašnovērtējuma jautājumi

Iztēlojieties situāciju Jūsu darbā, kad Jums jāpieņem lēmums, kas skar bērna intereses.

1. Kā Jūs noskaidrosiet bērna viedokli?
2. Vai Jūsu pašreizējā pieeja atšķirsies no tās pieejas, ko jūs īstenotu, ja bērns būtu trīs, sešus, desmit vai sešpadsmit gadus vecs?
3. Ko tieši Jūs šajos gadījumos darītu citādi?

3. Bērna līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesos, tostarp ģimenē, izglītības iestādē, pašvaldību un valsts līmenī

3.1. Bērna līdzdalība ģimenē

Kā rīkoties, ja bērna viedoklis neatbilst viņa interesēm?

Kā rīkoties bāriņtiesai un tiesai, lai nodrošinātu bērna intereses – saskarsmi ar savu otro vecāku?

Viena no izplatītākajiem tiesvedībām ģimenes lietās ir jautājumi par saskarsmes tiesību nodrošināšanu vecākam, kurš neīsteno bērna ikdienas aprūpi. Šajos ģimenes strīdos tiesām un bāriņtiesām var būt grūtības noskaidrot bērna viedokli, jo pastāv iespējamība, ka tas tiek ietekmēts.

Saskaņā ar [Civillikuma](#) 181.panta pirmo daļu bērnam ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar jebkuru no vecākiem (saskarsmes tiesība). Saskaņā ar panta otro daļu katram vecākam ir pienākums un tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar bērnu. Šis noteikums piemērojams arī tad, ja bērns ir šķirts no ģimenes vai nedzīvo kopā ar vienu no vecākiem vai abiem vecākiem. Tam vecākam, kurš nedzīvo kopā ar bērnu, ir tiesības saņemt ziņas par viņu, it īpaši ziņas par viņa attīstību, veselību, sekmēm mācībās, interesēm un sadzīves apstākļiem.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) savā 2023.gada [spriedumā E.K. pret Latviju](#) atklāja būtiskus pārkāpumus valsts iestāžu un tiesu darbā, kuru rezultātā pieteicējam nebija iespējas īstenot saskarsmes tiesības ar savu meitu. ECT savā spriedumā norādīja, ka valsts iestāžu un tiesu pienākums ir noskaidrot, kādus pasākumus var veikt, lai novērstu pastāvošos šķēršļus un veicinātu saskarsmi starp bērnu un vecāku, kurš neīsteno aizgādību vai šķirti dzīvojošo vecāku. Tiesa vairākkārt ir atzinusi, ka lietās par aizgādības un saskarsmes tiesībām laiks ir īpaši nozīmīgs faktors. Tas īpaši attiecas uz gadījumiem, kad vecāks, kurš īsteno bērna ikdienas aprūpi, cenšas noskaņot bērnu pret vecāku, kurš dzīvo atsevišķi. Lai gan šajā lietā valsts iestāžu viedokli par to, vai bērna māte ir aktīvi centusies ietekmēt bērna viedokli, atšķīrās, šis apsvērums tika uzskatīts par nozīmīgu visās tiesvedības stadijās. ECT judikatūra nosaka, ka bērna viedoklis ne vienmēr paliek nemainīgs un bērna iebildumi, kuriem ir jāpiešķir

pienācīga nozīme, ne vienmēr ir pietiekami, lai neievērotu vecāku intereses, jo īpaši attiecībā uz regulāru saskarsmi ar savu bērnu. ECT savā spriedumā E.K. pret Latviju norādīja, ka bērna tiesības paust savu viedokli nevajadzētu interpretēt kā tādas, kas dod bērniem beznosacījuma veto tiesības un liek ņemt vērā citus faktorus un neveikt pārbaudi, lai noteiktu viņu intereses - šādas intereses parasti nosaka, ka ir jāsauglabā bērna saikne ar ģimeni, izņemot gadījumus, kad tā varētu kaitēt bērna veselībai un attīstībai.¹³

Lēmuma pieņemējiem būtu jāņem vērā turpmāk minētie apstākļi:

- Bērna viedoklis jāņem vērā atbilstoši bērna vecumam, briedumam un spējai savu viedokli formulēt patstāvīgi. Ir jāvērtē, vai bērna viedoklis nav ietekmēts. Maza bērna viedokli pamatā formē tās ģimenes uzskati, kurā bērns dzīvo, un, ja starp ģimeni, kurā bērns dzīvo, un viņa bioloģisko vecāku pastāv nesaskaņas, ir jāvērtē, cik objektīvs ir bērna viedoklis.¹⁴
- Ņemt vērā bērna viedokli nenožīmē pieņemt lēmumu, kādu viņš vēlas, pirms lēmuma pieņemšanas jāizvērtē, vai bērna viedoklis nav pretrunā ar bērna interesēm. Ja bērns nevēlas satikties ar vecāku, tas nenožīmē, ka nav nepieciešams uzklaut bērna viedokli. Bērna līdzdalību var īstenot citādā veidā – vispirms būt atklātam pret bērnu, izskaidrojot, ka bērns nevar izvēlēties – tikties vai netikties ar savu vecāku. Kad šī informācija ir saprotamā veidā nodota, var kopā ar bērnu noskaidrot, kādos apstākļos bērns būtu gatavs tikties ar savu vecāku – varbūt bērns var izvēlēties vietu? Cik ilgi šāda tikšanās notiktu? Kurā nedēļas dienā? Ja bērns jutīs, ka viņa viedoklim ir nozīme, viņš skaidrāk apzināsies, ka viņš var ietekmēt konkrētā notikuma apstākļus un viņam šajā jautājumā radīsies drošība.

Saskarsmes un aizgādības jautājumos, lēmuma pieņemējiem būtu vieglāk pieņemt īstenojamus lēmumus, ja pirms lēmuma pieņemšanas notiktu atbilstošas konsultācijas vai sadarbība ar bērnu, kura intereses tiek aizskartas.

Kā izšķirt bērna un vecāku domstarpības par izglītības iestādes izvēli?

Kā norāda ANO Bērnu tiesību komiteja, dalībvalstīm ir jāveic nepieciešamie pasākumi, kas nodrošinātu, ka vecāki saskaņā ar ANO [Bērnu tiesības konvencijas](#) 18.pantā noteiktajām tiesībām un pienākumiem, spēj uzņemties galveno atbildību par saviem bērniem. Dalībvalstu pienākums ir atbalstīt vecākus viņu pienākumu izpildē. ¹⁵ Nenoliedzama ir vecāku būtiskais pienākums bērnu izglītošanā. Princips, ka vecāki (vai citi primārie aprūpētāji) ir bērna pirmie skolotāji, ANO [Bērnu tiesību konvencijā](#) ir pietiekami noteikts, un to apstiprina konvencijā uzsvērtais pienākums respektēt vecāku pienākumus. ¹⁶

Arī [Izglītības likuma](#) 58. panta otrā daļa nosaka, ka vecāki vai personas, kas realizē aizgādību, ir atbildīgi par to, lai bērns iegūtu obligāto izglītību. Savukārt likuma 57. panta 1. punkts nosaka, ka vecākiem ir tiesības izvēlēties izglītības iestādi, kurā bērns iegūst izglītību.

Taču praksē var būt situācijas, kad bērnu vecāku vēlmes bērna izglītošanas jautājumos nesakrīt ar paša bērna vēlmēm. Lai gan saskaņā ar tiesību aktiem, vecāki ir tie, kuri pieņem lēmumu par to, kurā izglītības iestādē mācīsies bērns, šajos jautājumos ir būtiski uzklaut arī bērna viedokli. Ja bērns iebilst pret kādu izglītības iestādi, bērnam pieaugot var palielināties risks, ka bērns priekšlaicīgi pametīs izglītības iestādi un neiegūs pamata vai vidējo izglītību. Gadījumos, ja ģimenē vienošanos nav iespējams panākt, saskaņā ar [Bāriņtiesu likuma](#) 19.panta trešo daļu bāriņtiesa izšķir bērna un vecāku domstarpības.

Bāriņtiesai, pieņemot lēmumu par bērna un vecāku domstarpību izšķiršanu izglītības iestādes izvēles jautājumā, jāņem vērā gan vecāku īpašā atbildība, nodrošinot bērnam obligāto pamatizglītību, gan arī apstākļi, vai bērnam, īstenojot citu mācību formu (piemēram, tālmācību), viņi šo pienākumu spēs izpildīt. Tāpat arī ir jāņem vērā vecāku kompetence izvērtēt, kura mācību forma viņu bērnam ir piemērotākā.

Bāriņtiesai lēmuma pieņemšanā ir būtiski sekmēt komunikāciju starp bērnu un vecākiem un palīdzēt vecākiem un bērnam nonākt pie kopīga lēmuma.

3.2. Bērna līdzdalība pašvaldībā

Kā uzlabot bērna līdzdalību pašvaldības darbā?

[Pašvaldību likuma](#) 4.panta pirmās daļas 11.punktā noteikts, ka viena no pašvaldības autonomajām funkcijām ir īstenot bērnu tiesību aizsardzību attiecīgajā administratīvajā teritorijā. [Bērnu tiesību aizsardzības likuma](#) 66.panta pirmajā daļā noteikts, ka pašvaldība analizē stāvokli bērna tiesību ievērošanas jomā, izstrādā un īsteno bērna tiesību aizsardzības programmu pašvaldības administratīvajā teritorijā. Savukārt [Bērnu tiesību aizsardzības likuma](#) 17.pants nosaka, ka bērnam ir tiesības pašam vai ar savu likumīgo pārstāvju starpniecību piedalīties bērna tiesību aizsardzības programmu izstrādāšanā un īstenošanā.

Praksē pašvaldības, lai arī veidojot bērna tiesību aizsardzības programmas ietver pasākumus, kuri veicinātu bērnu līdzdalību pašvaldībā (galvenokārt veicinot bērnu līdzdalību izglītības iestāžu pašpārvaldēs), programmu izstrādāšanā un īstenošanā neiesaista bērnus.

Bērnu aizsardzības centrs "[Vadlīnijās pašvaldībām bērnu tiesību aizsardzībā](#)" ir ietvēris ieteikumus, kādā veidā izstrādāt un īstenot bērna tiesību aizsardzības programmu pašvaldībā. Starp ieteikumiem ir pašvaldībai iekļaut informāciju un iecerētos pasākumus, lai uzlabotu bērnu līdzdalības lēmumu pieņemšanā nodrošinājumu. Šāda informācija var saturēt ne tikai par skolēnu līdzpārvaldēm izglītības iestādēs, bet arī par bērnu iesaistīšanu pašvaldības domes lēmumu pieņemšanas procesā un citiem pasākumiem, kas veicina bērnu līdzdalību lēmumu pieņemšanā.¹⁷

Pašvaldība var uzlabot savu pienākumu aizsargāt tās teritorijā esošo bērnu tiesības, ja tā uzklausa arī bērnu viedokli bērniem svarīgos jautājumos. Bērnu viedokli var noskaidrot arī izmantojot bērnu vecāku pārstāvniecību, taču šim apstāklim nevajadzētu būt par pamatojumu, lai izvairītos uzzināt bērnu viedokli nepastarpināti no pašiem bērniem.

3.3. Bērna līdzdalība bērnu aprūpes iestādē

Kā īstenot bērna līdzdalību ārpusģimenes aprūpē?

Vai šajā gadījumā bērna vecākam, kuram ir atņemtas aizgādības tiesības, ir tiesības turpināt aizstāvēt sava bērna tiesības paust savu viedokli?

Noskaidrojot bērna viedokli vai vērtējot, vai bērna līdzdalība tiek nodrošināta, īpašu vērību jāpievērš bez vecāku gādības palikušajiem bērniem un bāreņiem, jo šiem bērniem var būt apgrūtinātas iespējas pilnvērtīgi līdzdarboties lēmuma pieņemšanā. Šāds apgrūtinājums var rasties tādēļ, ka bērniem ārpusģimenes aprūpē var nebūt pieejams vecākam līdzvērtīgs aizbildnis, kurš palīdzēs bērnam īstenot savas tiesības izteikt savu viedokli un tikt uzklaštam. Īpaša vērība jāpievērš bērniem, kuri ir ievietoti bērnu aprūpes iestādēs.

[Bāriņtiesu likuma](#) 35.panta otrā daļa nosaka, ka ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā (turpmāk - bērnu aprūpes iestāde) ievietota bērna likumiskā pārstāvja pienākumus pilda šīs institūcijas vadītājs. Taču bērna likumiskais pārstāvis, kurš vienlaikus ir arī aprūpes iestādes vadītājs, var nespēt nodrošināt bērniem individuālu uzmanību, kas nodrošinātu, ka bērna vajadzības, tai skaitā bērna spēja izteikt savu viedokli, aizstāvēt savas tiesības vai tās pieprasot, tiek pilnībā apmierinātas. Tādējādi bērnu aprūpes iestādes vadītāja kā vienīgā likumiskā pārstāvja funkcija var neatbilst bērnu labākajām interesēm, ja bērnam netiek nodrošināta viņa vajadzībām atbilstoša interešu pārstāvniecība, kā arī ja nav iespējams laikus pamanīt un īstenot visas bērna individuālās vajadzības. Šāda veida likumiskā pārstāvja institūts prasa lielu atbildību no iestādes vadītāja, kurš katram iestādes bērnam individuāli īsteno likumiskā pārstāvja funkciju. Latvijas Republikas Augstākā tiesa [30.12.2016. lēmumā SKA-1553/2016](#), kur tēvs, kurš bija uzklaušījis savas meitas sūdzības par aprūpes iestādē piedzīvotajiem tiesību pārkāpumiem, lūdza atzīt aprūpes iestādes rīcību par prettiesisku un atcelt bāriņtiesas lēmumu, kurā tā nav konstatējusi bērna likumiskā pārstāvja, bērnu aprūpes iestādes vadītāja, tiesību ļaunprātīgu izmantošanu, kas būtu kaitējusi bērna interesēm. Savā spriedumā tiesa lēma, ka tēvam, lai gan ir atņemtas bērna aizgādības tiesības, ir tiesības aizstāvēt sava bērna intereses. Ņemot vērā, ka starp bērnu, kurš ievietots bērnu aprūpes iestādē, un attiecīgo bērnu aprūpes iestādi pastāv īpašas tiesiskās attiecības, kurās bērns ir

pakļauts šādas institūcijas varai, tiesa norādīja, ka šādos gadījumos, kad ir aizdomas par iespējamiem bērna tiesību pārkāpumiem, bērna likumiskais pārstāvis visticamāk, nerīkosies atbilstoši bērna interesēm un nepārsūdzēs sev labvēlīgu bāriņtiesas lēmumu, jo viņš ir ne tikai bērna likumiskais pārstāvis, bet arī aprūpes iestādes vadītājs. Tiesa savā lēmumā norādīja, ka vecākam, lai arī tā aizgādības tiesības ir pārtrauktas vai pat atņemtas, ir tiesības bērna tiesību un tiesisko interešu aizsardzībai vērsties tiesā pret bērnu aprūpes iestādes faktisko rīcību.¹⁸

Lēmuma pieņēmēji, izvērtējot vecāku iesaisti bērna tiesību aizsardzībā, nedrīkst aizbaidināties ar to, ka vecākiem vairs nav juridiskas atbildības par bērnu, ja vecāki rīkojas bērna interesēs. Visos gadījumos prioritāri būtu jāņem vērā bērna labāko interešu princips un ir jāvērtē vai vecāks vai kāda cita persona, iesniedzot savus iebildumus par bērna tiesību ievērošanu, pastarpināti dara zināmu iestādei vai tiesai par bērna viedokli. Lēmuma pieņēmējiem īpaša vērība jāpievērš attiecībā uz bez vecāku gādības palikušo bērnu un bāreņu tiesībām paust savu viedokli, izvērtējot, vai bērnam tiek nodrošināta iespēja šādu viedokli paust.

3.4. Bērna līdzdalība izglītības iestādē

Kā veicināt bērna līdzdalību izglītības iestādē?

2017. gada 28. martā stājās spēkā [grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likuma](#) 70. panta otrajā daļā, kurā ir noteikts pienākums iestādēs, kurās uzturas bērni, noteikt bērnu sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas kārtību un padarīt to bērniem zināmu un pieejamu. Saskaņā ar ANO [Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr.12](#) bērnu sūdzību vai citu priekšlikumu iesniegšana un pienācīga izskatīšana ir viens no komponentiem, kas ir būtisks, lai tiktu īstenota bērna tiesība tikt uzklautam saskaņā ar ANO [Bērnu tiesību konvencijas](#) 12. pantu.¹⁹ No tā izriet katras iestādes, kurā uzturas bērni, pienākums izveidot tādu bērnu iesniegumu iesniegšanas un izskatīšanas kārtību, kas būtu atbilstoša bērna vajadzībām.

Pilnvērtīga sūdzību un priekšlikumu izskatīšanas kārtība ir nozīmīgs preventīvs rīks, kas var atklāt un tieši norādīt uz iestādes sistemātiskiem trūkumiem, kā arī novērst iespējamus vardarbības riskus un atrisināt konflikta situācijas. Saprotama, pieejama un atklāta sūdzību un priekšlikumu izskatīšana norāda uz iestādes atvērtību un vēlmi risināt problēmas, kā arī uzlabot

savu darbu. Īpaša vērība būtu jāpievērš tieši bērnu aprūpes iestāžu vadītājiem, kuri atbild par bez vecāku gādības palikušajiem bērniem un bāreņiem. Šajās iestādēs būtu jāiegulda papildu resursi, kas veicinātu bērnu vēlmi iesniegt sūdzības vai priekšlikumus, vērību pievēršot bērna iedrošināšanai (par to, ka iesniegtās sūdzības nekādā veidā nepasliktinās viņa stāvokli iestādē, bet tieši otrādi, iespējams, uzlabos viņa labklājību) un atgriezeniskās saites sniegšanai (lai bērns izprot, ka un kādā veidā viņa viedoklis ir ticis pienācīgi ņemts vērā).²⁰

Iespēja bērnam pilnvērtīgi izteikt un aizstāvēt savu viedokli ir ceļš uz to, lai bērns vairāk noticētu savām spējām ietekmēt savu dzīvi, attīstītu savu patstāvību un veicinātu savu personisko izaugsmi.

3.5. Bērna līdzdalība pārrobežu nolaupīšanas lietās

Kā izvērtēt bērna viedokli, ja bērnu prettiesiski aizved pāri robežai?

Kā rīkoties tiesai, lai noskaidrotu bērna viedokli?

Viens no svarīgākajiem [Hāgas konvencijas par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem \(turpmāk – Hāgas konvencija\)](#) mērķiem ir nodrošināt bērna, kurš nelikumīgi aizvests vai aizturēts valstī, kas pirms bērna aizvešanas nav bijusi viņa pastāvīgā dzīvesvieta, ātru atgriešanos viņa pastāvīgajā dzīvesvietā.²¹ Hāgas konvencijas dalībvalstīm ir jāveic visi attiecīgie pasākumi, lai nodrošinātu šā mērķa izpildi savās teritorijās, un šinī nolūkā tām jāveic visefektīvākās iespējamās darbības.²² Lēmums, kas pieņemts saskaņā ar Hāgas konvenciju un ir saistīts ar bērna atgriešanos, nav jāuzskata par aizbildnības pēc būtības nodibināšanu.

[Hāgas konvencijas 13. panta](#) otrā daļa paredz, ka tiesa vai administratīvā iestāde var atteikties dot rīkojumu par bērna atgriešanos, ja tai kļūst zināms, ka bērns iebilst pret atgriešanos un ir sasniedzis attiecīgu vecumu un brieduma pakāpi, lai spētu atbildēt par saviem uzskatiem. Ne ANO Bērnu tiesību konvencija, ne arī Hāgas konvencija nenosaka, kādā veidā tiesai būtu jāvērtē bērna vecums un briedums. Latvijas tiesu prakse šajā jautājumā atšķiras. Tas ir attaisnojums, jo katrā situācijā apstākļi varētu būt atšķirīgi.²³ Tiesām būtu pienākums nodrošināt, lai bērns tiktu uzklaussīts neatkarīgi no tā, kāds vecums ir bērnam, izslēdzot bērna uzklaussīšanu tādā vecumā, kad tas nespēj formulēt savu viedokli vai bērns tam nav nobriedis.

Bērna iebildumiem liela nozīme ir tajos gadījumos, kad bērna viedoklis atspoguļojas inteliģenta, prātīga, neapšaubāma lēmuma veidā, nevis tiek veidots kādas personas vai emociju ietekmē. Katrs gadījums, ar ko saskaras tiesa, ir atšķirīgs, un bērna viedoklis katrā gadījumā ir individuāli vērtējams.²⁴

Vērtējot bērna iebildumus, ir svarīgi saprast, vai bērns savus iebildumus norāda pret valsti, kurā jāatgriežas, vai pret otru vecāku. Ja bērna satraukums attiecas pret vecāku, nevis pret mītnes valsti un nav pamatotu bažu, ka atgriešanas valsts nespēs īstenot bērna tiesības, tad jāņem vērā, ka Hāgas konvencija nerisina aizgādības jautājumus, bet gan nosaka, kuras valsts jurisdikcijai šie aizgādības jautājumi būtu jārisina.²⁵

Jāņem vērā, ka gandrīz visās bērnu nolaupīšanas lietās jebkurš pieņemtais nolēmums zināmā mērā var aizskart bērna intereses un tiesības – fakts, ka lieta ir uzsākta, norāda uz vecāku savstarpējo konfliktu. Gan ANO [Bērnu tiesību konvencijas](#) 18. panta 1. punkts, gan [Civillikuma](#) 177. un 178.pants nosaka, ka abi vecāki ir vienādi atbildīgi par bērna audzināšanu un attīstību un viņi ir līdztiesīgi aprūpētāji, kuri lēmumus par bērnu pieņem kopīgi. Bērna prettiesiska aizvešana uz citu valsti nozīmē, ka vecāki ir pārkāpuši šo starptautiskajos un nacionālajos tiesību aktos nostiprināto bērna tiesību aizsardzības ietvaru – vecāku atbildību kopīgi pieņemt lēmumus par jautājumiem, kas būtiski ietekmē bērna attīstību. Tieši šāda vecāku rīcība rada bērna tiesību pārkāpumu riskus. Piemērot Hāgas konvenciju tiesām ir sarežģīts uzdevums, jo ir jāspēj objektīvi izvērtēt, kurā gadījumā – atgriežoties iepriekšējā dzīvesvietā vai arī ļaujot bērnam palikt jaunajā dzīvesvietā – bērna intereses un tiesības cietīs mazāk.²⁶

Pētījumā par bērnu nolaupīšanas ilgtermiņa sekām secināts, ka lielākā daļa bērnu, kuri bērnībā ir piedzīvojuši prettiesisku šķiršanu no savas dzīvesvietas un vecāka, turpmākajā dzīvē piedzīvo nopietnas sekas, sevišķi garīgās veselības jomā. Vislielākās sekas piedzīvo tie bērni, kuri nolaupīšanas brīdī ir bijuši pirmsskolas vecumā, kad varētu šķist, ka bērns neapzinās, kas ar viņu notiek. Veselības vai cita veida sociāla rakstura problēmas bērnam, kurš ir prettiesiski aizvests uz citu valsti un šķirts no viena vecāka, var izpausties vairākus gadus pēc nolaupīšanas. Turklāt, jo ilgstošāks ir periods, ko bērns pavada šķirti no prettiesiski nošķirtā vecāka, jo lielāks ir risks piedzīvot sekas turpmākajā bērna dzīvē.²⁷

Lēmuma pieņemējam ir jāvērtē, vai bērna psihoemocionālais stress ir saistīts ar to, ka bērnam ir jāatgriežas mītnes zemē, vai to, ka bērns ir pēkšņi aizvests uz citu valsti. Šajā gadījumā ir svarīgi vērtēt arī bērna ietekmējamību kopsakarā ar viņa psihoemocionālo stāvokli.

Kopsavilkums

ANO Bērnu tiesību konvencijā termins “bērna līdzdalība” nemaz nav izmantots. Šis termins ir attīstījies un šobrīd tiek plaši izmantots, lai raksturotu procesus, kas ietver informācijas apmaiņu un tāda dialoga uzturēšanu starp bērnu un pieaugušo, kura pamatā ir abpusēja cieņa. Latvijas nacionālajos aktos vairākās vietās ir atrodamas norādes, kādā veidā bērna līdzdalība ir jāīsteno. Bērnu līdzdalības veicināšana jau bērna agrīnā vecumā var veicināt bērnu sadarbību un mazināt iespējamus konfliktus starp bērniem un pieaugušajiem.

Bērnu līdzdalība atšķiras no pieaugušo līdzdalības ar to, ka bērnu līdzdalības īstenošanai tiek veltīti īpaši aizsardzības pasākumi. Tas ir tāpēc, ka bērni ir nepārtrauktā attīstības procesā, kuras laikā viņu līdzdalības īstenošana sākas kā gandrīz neiespējama, līdz attīstās līdzvērtīgi pieaugušo līdzdalībai. Tādēļ, izvērtējot bērna līdzdalību lēmumu pieņemšanā, pirms tiek noskaidrots bērna viedoklis, ir jāizvērtē divi būtiski aspekti: vecāku vai citu likumisko pārstāvju loma bērna līdzdalības īstenošanā un bērna informēšana par lietas apstākļiem.

ANO Bērnu tiesību konvencija centrē bērna tiesības ap vecāku tiesībām. Bērniem sākotnēji trūkst un tikai ar laiku attīstās spēja ne tikai īstenot savas tiesības, bet tās arī pieprasīt. Bērna rīcības spējas pakāpeniski attīstās no dzimšanas līdz pilngadības sasniegšanai. Konvencija ir padarījusi vecākus un citus likumiskos pārstāvjus par neaizstājamiem bērnu tiesību nodrošināšanā. Ņemot vērā vecāku lomu bērnu līdzdalības nodrošināšanā, īpaša vērība jāpievērš bērniem, kuri ir palikuši bez vecāku gādības. Lēmumu pieņēmējiem, lemjot par to, kādā mērā nodrošināt bērna līdzdalību, vispirms ir jāizvērtē, vai bērnam ir pieejams par viņu atbildīgs pieaugušais – vecāks vai cits likumiskais pārstāvis, kurš sekmē bērna spēju līdzdarboties.

Bērna spēja līdzdarboties lēmumu pieņemšanā nav iespējama, ja bērns nav informēts par lietas būtiskākajiem apstākļiem. Nozīmīgi ir saprast, ka bērns sava vecuma un brieduma dēļ nav spējīgs saprast un tādējādi būt informēts par atsevišķiem, ar viņa interesēm saistītiem, apstākļiem. Dažos gadījumos bērnam šādu informāciju nemaz nedrīkst sniegt, jo tas var ietekmēt viņa psihoemocionālo stāvokli vai tikumību.

Tikai izvērtējot šos abus aspektus – gan atbildīgā pieaugušā (vecāka vai cita likumiskā pārstāvja) klātbūtni, gan arī bērna spēju būt informētam par lietas būtiskiem apstākļiem,

lēmuma pieņēmējs var būt pietiekoši sagatavots, lai pievērstos bērna līdzdalības būtiskākajām komponentam – bērna viedoklim.

Lai pilnvērtīgi īstenotu ANO Bērnu tiesību konvencijas 12. panta pirmo daļu, ir jānodrošina, ka bērnam tiek dota vieta un iespēja, kur paust savu viedokli, bērnam ir jāļauj izteikties (viņa viedokli nedrīkst ietekmēt un nav pieļaujami šķēršļi, kas bērnam liktu baidīties paust savu viedokli), ir jābūt personām, kuras ir gatavas bērna viedokli uz klausīt, kā arī bērna viedoklis ir jāņem vērā un viņam ir jāsaņem atgriezeniskā saite. Arī tajos gadījumos, kad bērna lūgumus nav iespējams izpildīt objektīvu iemeslu dēļ, viņam ir jāizskaidro iemesli, kāpēc tas nav iespējams.

Bērna viedoklis jāņem vērā atbilstoši bērna vecumam, briedumam un spējai savu viedokli formulēt patstāvīgi. Ir jāvērtē, vai bērna viedoklis nav ietekmēts. Ņemt vērā bērna viedokli nenožīmē pieņemt lēmumu, kādu viņš vēlas. Pieņemot lēmumu, bērna līdzdalību var īstenot arī citos veidos, piemēram, pielāgojot bērna viedoklim pretēju lēmumu bērna izteiktajām bažām. Ja bērns jūtīs, ka viņa viedoklim ir nozīme, viņš skaidrāk apzināsies, ka var ietekmēt konkrētā notikuma apstākļus, un viņam šajā jautājumā radīsies drošība.

Iespēja bērnam pilnvērtīgi izteikt un aizstāvēt savu viedokli ir ceļš uz to, lai bērns vairāk noticētu savām spējām ietekmēt savu dzīvi, attīstītu savu patstāvību un veicinātu savu personisko izaugsmi.

Ieteicamie informācijas avoti

Literatūra

- Invernizzi, A., Milne, B., van Beers, H., Beyond (2006) Article 12: Essential readings in children's participation; Black on White Publications
- Percy-Smith, B., Patrick Thomas, N., O'Kane, C., & Twum-Danso Imoh, A. (Eds.). (2023). A Handbook of Children and Young People's Participation: Conversations for Transformational Change (2nd ed.). Routledge.
- Thorburn Stern, R. (2017). Implementing Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child: Participation, Power and Attitudes. Netherlands: Brill.

Starptautiskie normatīvie akti

- [Bērnu tiesību konvencija](#)
- [Hāgas konvencija par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem](#)

Nacionālie normatīvie akti

- [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#)

Pētījumi un citi noderīgi informācijas avoti

- [Cilvēktiesību gids "Bērna vislabākās intereses"](#)
- [Tiesībsarga ziņojums par aptaujas rezultātiem par bērnu līdzdalību izglītības iestādēs](#)
- [Tiesībsarga atzinums pārbaudes lietā par bērna ievietošanu psihiatriskajā stacionārā ar mērķi kavēt rīkojuma par bērna atgriešanu izsniegšanu vai izpildi](#)
- [Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 12 \(2009\): Bērna tiesības tikt uzklautam](#)
- [The Lundy model of child participation](#)
- [ANO Bērnu tiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 7 \(2005\) Bērnu tiesību īstenošana agrīnā bērnībā](#)
- [Augstākās tiesas 17.01.2022. spriedums Nr. SKA-343/2022 \(A420294425\)](#)
- [Augstākās tiesas 2022. gada spriedums Nr. SKA-\[B\]/2022](#)

- [Augstākās tiesas 2020. gada spriedums Nr. SKC-\[D\]/2020 \(C\[...\]\)](#)
- [ECT 2023. gada spriedums lietā E.K. pret Latviju. Nr.25942/20](#)

Atbildes uz pašnovērtējuma jautājumiem

1. JAUTĀJUMS (13.lpp.)

Miniet divus piemērus, kurās bērnam saskaņā ar nacionālajiem tiesību aktiem ir tiesības līdzdarboties lēmuma pieņemšanā!

Atbilde:

Piemēri var tikt ņemti no 1.tabulā (5.lpp.) ietvertajiem piemēriem.

2. JAUTĀJUMS (13.lpp.)

Izvērtējiet, kāda loma šajos gadījumos ir vecākiem un kāda loma ir bērna informēšanai par lietas būtiskākajiem apstākļiem?

Atbilde:

Katrā bērna līdzdalībā būtu jācenšas noskaidrot kādu lomu ieņem par bērnu atbildīgais pieaugušais - vai viņš darbojas bērna interesēs; vai viņa intereses nav pretrunā ar bērna interesēm; vai viņš ir spējīgs nodrošināt un nodrošina bērnam ar likumu noteiktās procesuālās tiesības? Tāpat jāizvērtē bērna informētība par lietas apstākļiem - vai bērns ir pienācīgi informēts par lietas apstākļiem; vai sniegtā informācija ir objektīva; kāda apjoma informāciju bērns sava vecuma un brieduma dēļ drīkst saņemt par konkrēto lietu, vai ir pareizi un atbilstoši likt bērnam pieņemt jebkāda veida lēmumus konkrētajā lietā?

3. JAUTĀJUMS (18.lpp.)

Iztēlojieties situāciju jūsu darbā, kad jums jāpieņem lēmums, kas skar bērna intereses.

1. Kā jūs noskaidrosiet bērna viedokli?
2. Vai jūsu pašreizējā pieeja atšķirsies no tās pieejas, ko jūs īstenotu, ja bērns būtu trīs, sešus, desmit vai sešpadsmit gadus vecs?
3. Ko tieši jūs šajos gadījumos darītu citādi?

Atbilde:

Noskaidrojot bērna viedokli, lēmuma pieņemējam vienmēr ir jāņem vērā bērna vecums. No bērna vecuma un brieduma pakāpes ir atkarīgs, kādā veidā vajadzētu uzrunāt bērnu, cik daudz informācijas būtu jāsniedz bērnam, kā arī kāda veida atgriezenisko saiti sniegt bērnam.

---

¹ Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 12 (2009): Bērna tiesības tikt uzklautam, CRC/C/GC/12, 1. punkts. https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/08/visparejais-komentars-nr.12_tiesibas-tikt-uzklautam.pdf

² The World Conference on Human Rights Fact Sheet No.10 (Rev.1), The Rights of the Child. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet10rev.1en.pdf>

³ Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 12 (2009): Bērna tiesības tikt uzklautam, CRC/C/GC/12, 3. punkts.

⁴ Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 12 (2009): Bērna tiesības tikt uzklautam, 132.–134. punkts.

⁵ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 24. panta otrā daļa.

⁶ Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 12 (2009): Bērna tiesības tikt uzklautam, CRC/C/GC/12.

⁷ Kucina I. (2020) Bērnu pārrobežu nolaupīšanas civiltiesiskie aspekti. Bērns starp vecākiem un valstīm. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 146. lpp.

⁸ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50. pants Bērns un spēles, filmas, plašsaziņas līdzekļi.

⁹ Quennerstedt A, Robinson C, and l'Anson J (2018) The UNCRC: the voice of global consensus on children's rights? Nordic Journal of Human Rights 36(1): 38-54.

¹⁰ Brighthouse H (2002) What rights (if any) do children have? In Archard D and Macleod C (eds) The Moral and Political Status of Children. Oxford: Oxford University Press, 31.

¹¹ Tos ir izstrādājusi bērnu tiesību profesore Laura Lundija, un tie izriet no Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentārā Nr. 12 ietvertajām atziņām par bērna tiesībām tikt uzklautam. Vairāk: The Lundy model of child participation. Pieejams: https://commission.europa.eu/system/files/2022-12/lundy_model_of_participation_0.pdf

¹² Augstākās tiesas 2020. gada spriedums Nr. SKC-[D]/2020 (C[.]).

¹³ E.K. pret Latviju. Nr. 25942/20, 13.04.2023.

¹⁴ Augstākās tiesas 2022. gada spriedums Nr. SKA-[B]/2022.

¹⁵ Bērnu tiesību komitejas vispārējais komentārs Nr. 7 (2005) Bērnu tiesību īstenošana agrīnā bērnībā, 18. punkts. Pieejams:

https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/08/visparejais-komentars-nr.7_bernu-tiesibu-istenosana-agrina-berniba.pdf

¹⁶ Turpat, 29. punkts.

¹⁷ Vadlīnijas pašvaldībām bērnu tiesību aizsardzībā. Rīga, 2019. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/441/download>

¹⁸ Augstākās tiesas 2016. gada 30. septembra spriedums Nr. SKA-1553/2016.

---

¹⁹ Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 12 (2009): Bērna tiesības tikt uzklautam, CRC/C/GC/12, Pieejams:

https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/08/visparejais-komentars-nr.12_tiesibas-tikt-uzklausitam.pdf

²⁰ Latvijas Republikas tiesībsarga 2018.gada ziņojums, 283-284.lpp. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/tiesibsarga_2018_gada_zinojums_1550749223.pdf

²¹ Hāgas 1980. gada 25. oktobra Konvencija par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem, 1. panta a) apakšpunkts

²² Turpat, 1. pants

²³ Kucina I. (2020) Bērnu pārrobežu nolaupīšanas civiltiesiskie aspekti. Bērns starp vecākiem un valstīm. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 149. lpp.

²⁴ Turpat, 223. lpp.

²⁵ Turpat, 153. lpp.

²⁶ Tiesībsarga atzinums pārbaudes lietā Nr. 2018-24-23G par bērna ievietošanu psihiatriskajā stacionārā ar mērķi kavēt rīkojuma par bērna atgriešanu izsniegšanu vai izpildi.

²⁷ Freeman, M. (2014) Parental Child Abduction: The Long-Term Effects. International Centre for Family Law, Policy, and Practice.

Pieejams: <http://www.famlawandpractice.com/researchers/longtermeffects.pdf>